

Kính gửi: Tổng Bí thư Nông Đức Mạnh

Thưa Tổng Bí thư,

Trong buổi họp với hội đồng Lý luận Trung ương vừa rồi, Tổng Bí thư đã quan tâm chỉ đạo về vấn đề văn hóa. Đây thực sự là điều rất đáng mừng cho đất nước vì tham gia vào tổ chức Thương mại Thế giới không phải chỉ là một cuộc chơi đơn thuần về kinh tế. Trong khi đó hội nhập kinh tế quốc tế là cụm từ mà các phương tiện thông tin đại chúng lâu nay dùng để đề cập đến sự kiện Việt Nam gia nhập WTO. Nếu chỉ nhìn nhận như vậy thì đó là một sự khiếm khuyết vì người dân sẽ không ý thức hết được những nguy cơ và cơ hội về văn hóa, xã hội và cả chính trị trong một không gian toàn cầu hóa. Thực sự sẽ rất đáng lo ngại nếu toàn dân không ý thức được rằng toàn cầu hóa không chỉ còn là cơ hội hay nguy cơ về kinh tế của các doanh nghiệp, nó đã trở thành một hệ thống quốc tế mới mà các nước mạnh khai thác để mở rộng sự ảnh hưởng của mình đến các nước khác, thay thế cho cách mở rộng lãnh thổ và cai trị của chính sách thực dân cũ và mới. WTO là một định chế pháp lý khổng lồ để thực thi hệ thống quốc tế đó.

Quyển sách nổi tiếng "Lexus và cây Ô liu" của Thomas Friedman đã mô tả khá hiện thực hệ thống quốc tế mới này. Hình ảnh chiếc Lexus được dùng để hình tượng một xu thế mới không thể đảo ngược và được vận hành theo qui luật kinh tế thị trường mang tính toàn cầu; cây Ô liu là hình tượng về bản sắc văn hóa, đặc tính dân tộc mang tính địa phương. Tác giả dẫn chứng những mâu thuẫn, thậm chí xung đột mạnh giữa chiếc Lexus và cây Ô liu diễn ra ở khắp nơi trên thế giới, có lúc chiếc Lexus lấn át, có lúc cây Ô liu trả đũa nhưng xu thế chung cuối cùng là chiếc Lexus thường thắng. Tuy nhiên cũng có những trường hợp Lexus và cây Ô liu giao thoa với nhau để tạo ra những giá trị mới bền vững và có ý nghĩa cho nhân loại. Phân tích về vấn đề tài này, Đài Truyền hình Việt Nam đã phát một bình luận rất hay vào dịp Việt Nam chính thức là thành viên của WTO:

*"Đất nước ta đang hội nhập bằng một nền kinh tế thị trường theo định hướng XHCN. Phải chăng kinh tế thị trường chính là chiếc Lexus, là chấp nhận những quy luật kinh tế khách quan đang diễn ra trên toàn cầu; và định hướng XHCN chính là cây Ô liu, là bản sắc văn hóa mang tính nhân văn mà ở đó, hướng đến con người vừa là mục tiêu vừa là động lực của sự phát triển xã hội? Ở đó người dân giao quyền cho nhà nước để nhà nước tạo điều kiện tối đa cho từng cá nhân phát huy tất cả khả năng của mình để làm giàu cho chính mình, rồi từ đó mỗi cá nhân sẽ trở thành những nhân tố đủ sức mạnh để không những giữ gìn được bản sắc dân tộc mà còn phát triển nên những thành tựu văn hóa mới đủ sức lan tỏa trong môi trường toàn cầu."*

Tiếc rằng những chương trình chính luận như vậy xuất hiện ngày càng ít trên các đài truyền hình Việt Nam. Cụm từ "Kinh tế thị trường theo định hướng Xã hội Chủ nghĩa" luôn được nhắc tới trên các phương tiện thông tin đại chúng, người dân ai cũng biết, cũng thuộc lòng. Nhưng không phải ai cũng hiểu và đồng tình với tầm nhìn chiến lược ấy; thậm chí còn có ý kiến phản đối bài bác. Nếu như tầm nhìn đó được được giải thích và tuyên truyền bằng những điều giản dị gắn liền với đặc tính văn hóa và bản sắc của dân tộc Việt Nam thì chắc chắn sẽ tạo ra sự đồng thuận rất lớn, từ đó sẽ tạo nên sức mạnh tổng lực của cả đất nước. Trên tinh thần như vậy, xin được chia sẻ với Tổng Bí thư những suy nghĩ dưới đây. Nó là sự đúc kết ý tưởng của những người rất có tâm huyết với sự phát triển bền vững của đất nước.

Vấn đề văn hóa từ trước đến giờ thường được đề cập một cách thụ động như cảnh báo các nguy cơ của văn hóa du nhập, làm sao để bảo vệ văn hóa không bị tấn công, cần có các biện pháp bảo hộ văn hóa, v.v... Ít có những cách tiếp cận chủ động để khai thác văn hóa như một sức mạnh tạo ra động lực phát triển theo những tầm nhìn chiến lược vĩ mô. Hàn Quốc và Đài Loan đã phát triển nhờ xây dựng chiến lược phù hợp với đặc tính văn hóa dân tộc của họ. Hàn Quốc phát huy văn hóa kỷ luật và ý thức chủ tớ để hình thành những tập đoàn lớn đa ngành nghề làm trụ cột của nền kinh tế bằng mệnh lệnh cương quyết từ trên xuống. Đài Loan thì ngược lại, đi theo mô hình từ dưới lên, tận dụng văn hóa gắn kết gia đình và ý thức làm chủ nhỏ lẻ để phát triển vô số các doanh nghiệp nhỏ thành khung xương vững chắc cho nền kinh tế. Các doanh nghiệp gia đình nhỏ này tự phát liên kết dẫn với



nhau để hình thành nên các công ty qui mô lớn hơn, rồi sau đó là những tập đoàn khổng lồ. Những đặc tính văn hóa dân tộc không thể thay đổi nhanh bằng những mệnh lệnh chủ quan, một vài môn học được đưa vào sách giáo khoa hoặc những cuộc vận động. Nó chỉ thay đổi khi có những điều kiện phù hợp để thay đổi dựa trên động lực của đa số quần chúng. Biểu hiện văn hóa bao giờ cũng có 2 mặt tích cực và tiêu cực, làm sao để phát huy sức mạnh của tính tích cực để từ đó tạo động lực thay đổi những mặt tiêu cực. Việc phê phán thuần túy ứng xử văn hóa không bao giờ có thể mang đến được sự thay đổi tích cực. Việt Nam là một trong rất ít các dân tộc trên thế giới có nền văn hóa không nhỏ nhưng có thể chấp nhận hấp thụ những nền văn hóa rất khác nhau mà không tạo ra xung đột, ngược lại còn tạo ra sự giao thoa để hình thành nên những thành tựu văn hóa mới mang bản sắc riêng. Đó là mặt tích cực, nhưng cũng chính điều này sẽ tạo ra một nguy cơ rất lớn nếu nền kinh tế bị chi phối bởi các thế lực từ bên ngoài. Lực lượng này sẽ dễ dàng tạo ra những động lực vật chất tác động đến quyết định và ứng xử văn hóa của dân chúng. Thị trường chứng khoán Việt Nam đang có những biểu hiện như vậy. Nhưng các tác động này không chỉ dừng lại ở đó:

*"Các thị trường toàn cầu được xây dựng bởi hàng triệu nhà đầu tư, di chuyển vốn qua nhiều nơi trên thế giới bằng cách nhấp chuôt máy tính. Tôi gọi chúng là "Bầy Thú Điện Tử". Những con thú này tập trung ở những trung tâm tài chính toàn cầu, những nơi tôi gọi là "những Siêu Thị". Hành vi của Bầy Thú Điện Tử và hoạt động của các Siêu Thị ngày nay có thể có tác động rất lớn đối với các quốc gia, thậm chí có thể gây sụp đổ cho các chính phủ... Dẫu cho chúng không gây chiến và xâm lược các quốc gia có chủ quyền, thì chúng hoàn toàn có khả năng tác động đến hành vi của các quốc gia đó bằng nhiều cách..."* (Trích Lexus và cây Ô liu)

Cho dù lời lẽ có phần ngạo mạn nhưng nó phơi bày thực tế những gì đã và đang diễn ra xung quanh ta. Chưa kể những âm mưu thâm hiểm được thực hiện thông qua những kế hoạch bí mật để đặt bẫy các nước bằng những lời khen tặng ca ngợi thành quả tăng trưởng kinh tế, điều này còn nguy hiểm hơn nhiều. Quyển sách "Lời thú tội của một sát thủ kinh tế" mới xuất bản gần đây đã kể thật rất nhiều câu chuyện về những âm mưu và kế hoạch như vậy. Dù muốn hay không thì những mặt trái này vẫn tồn tại và đang phát triển; chúng sẽ trở nên nguy hiểm dữ dội hơn nếu các đối tượng chúng tiếp cận ứng xử một cách thụ động; và sẽ là thảm họa cho nước nào chỉ tạo ra sức hút mang tính vật thể để lôi kéo "bầy thú điện tử" vào làm ăn. Cần có một chiến lược tổng thể kết hợp cả kinh tế và văn hóa để tạo ra động lực xã hội và những sức hút phi vật thể thì sẽ kiến tạo nên một thế chủ động cho đất nước ta trong không gian toàn cầu hóa.

Đi theo cách tiếp cận này thì Việt Nam ta sẽ có được thiên thời vì Việt Nam có văn hóa cá nhân, ý thức thể hiện cá nhân là sức mạnh có thể phát huy, trong khi đó đặc tính của giai đoạn toàn cầu hóa hiện nay đã thay đổi: vai trò chủ đạo của các tập đoàn đa quốc gia đang được dịch chuyển sang các cá nhân. Nhiều công trình nghiên cứu uy tín đã khẳng định điều này, trong đó tác phẩm trình bày vấn đề này thành công nhất là Thế giới phẳng cũng của Thomas Friedman. Một đặc tính quốc tế phù hợp với đặc tính văn hóa dân tộc là một thời cơ vô cùng quý giá cho dân tộc đó. Xét về địa lợi, Việt Nam là một vùng đất mang đặc tính giao thoa và giao lưu vì nằm ở vị trí trung tâm trong vùng châu Á Thái bình dương, cũng là giao điểm của đông và tây. Nếu tin vào phong thủy thì Việt Nam ta đang nằm vào một giai đoạn đầy thuận lợi của vận 8 nhờ vượng khí của các dãy núi hùng vĩ Đông Triều-Cẩm Phả châu về Thủ đô Hà Nội. Theo nghiên cứu của các nhà phong thủy, các vận 8 đã qua trong lịch sử Việt Nam luôn có sự xuất hiện của các lãnh tụ tài ba mang đến sự cực thịnh cho đất nước. Xét về nhân hòa, các lợi thế về con người Việt Nam phần lớn đang ở dạng tiềm năng, rất cần các chính sách vĩ mô thúc đẩy, tạo điều kiện phát huy thành sức mạnh và động lực thực tế. Rất đáng mừng là vừa rồi Tổng Bí thư đã chỉ đạo **"phát triển con người là mục tiêu và động lực của đổi mới, của chủ nghĩa xã hội"**. Hơn lúc nào hết, cả nước cần sự chỉ đạo tập trung để **"tạo điều kiện tối đa cho từng cá nhân phát huy tất cả khả năng của mình"**. Khi đó Việt Nam sẽ có sự hội tụ thiên thời địa lợi nhân hòa để trở thành một trung tâm giao lưu kinh tế, giao thoa văn hóa của cả thế giới.

Việt Nam là nước có nền văn hóa và tiếng nói phương đông nhưng lại có chữ viết theo kiểu phương tây, đó chính là những di sản do lịch sử tạo lợi thế cho dân tộc ta trong một môi trường đa phương

\* Có 9 vận, mỗi vận 20 năm, lặp lại theo chu kỳ 180 năm. Vận 8 gồm những giai đoạn như 2004-2023, 1824-1843, 1644-1663, 1464-1483, 1284-1303, 1104-1123, v.v...



toàn cầu của hệ thống quốc tế mới đang hiện hữu. Bối cảnh thế giới đó đang xảy ra nhiều biến động, xu thế hình thành đa cực để chống lại sự đơn cực cộng với sự trỗi dậy mạnh mẽ của Trung quốc và Ấn Độ, chắc chắn sẽ làm nảy sinh thêm nhiều xung đột cả về quân sự lẫn văn hóa và sắc tộc. Sự xuất hiện một điểm cân bằng về kinh tế, văn hóa và chính trị sẽ rất cần thiết để duy trì sự ổn định cho thế giới. Và đương nhiên điểm cân bằng đó sẽ được hưởng lợi rất lớn. Xét cả một quá trình lịch sử và các yếu tố hiện tại, Việt Nam ta có lợi thế và có cả sứ mạng để trở thành điểm cân bằng nổi bật bằng chiến lược giao lưu kinh tế, giao thoa văn hóa. Làm sao để con người Việt Nam phải có thể giao tiếp ngôn ngữ và văn hóa với những con người đến từ các nền văn minh lớn của thế giới; làm sao để Việt Nam trở thành một cái chợ quốc tế để có thể mua bán trao đổi mọi thứ hàng hóa dịch vụ gì mà thế giới cần; làm sao để Việt Nam có thể cung cấp bất kỳ dịch vụ gì cần cho các nhà sản xuất, các nhà buôn, khách du lịch, nhà nghiên cứu, v.v... đến từ khắp nơi trên thế giới miễn là không ảnh hưởng đến thuần phong mỹ tục; làm sao mỗi một cá nhân đơn lẻ vẫn có thể trở thành một nhà cung cấp dịch vụ; làm sao để môi trường thiên nhiên của đất nước phải được gìn giữ một cách tốt nhất thì lúc đó Việt Nam ta sẽ trở thành một điểm cân bằng quan trọng trên thế giới. Khi đó ngoài hưởng lợi từ các vấn đề kinh tế, văn hóa – xã hội Việt Nam còn gia tăng sự đảm bảo an ninh quốc phòng vì chẳng ai dại gì đánh vào cái chợ của mình, cũng giống như Thụy Sĩ đã tránh được các cuộc chiến tranh lớn nhờ làm "túi tiền" của bất kỳ nước nào dù thuộc phe nào.

Kinh tế nước ta tăng trưởng liên tục trong nhiều năm qua, đầu tư nước ngoài tăng lên nhanh chóng sau khi gia nhập WTO làm sự phấn khích trong dân chúng cũng tăng cao. Nhưng có một bộ phận không nhỏ người dân không hài lòng về thành tựu phát triển, đó chính là mặt trái của đầu tư nước ngoài. Cách đây một vài thập niên các nước Mỹ La Tinh cũng tiến hành cải cách kinh tế quyết liệt bằng cách mở cửa, thu hút đầu tư nước ngoài mạnh mẽ. Nền kinh tế các nước này tăng trưởng nhanh chóng, nhưng cũng trong thời gian đó cách biệt giàu nghèo gia tăng với tốc độ còn nhanh hơn. Các chính sách tăng cường nội lực không được chú trọng nên các nền kinh tế này dễ dàng rơi vào vòng ảnh hưởng và chịu sự chi phối, kiểm soát của các thế lực kinh tế nước ngoài; thậm chí có trường hợp người nước ngoài trở thành nguyên thủ quốc gia. Sau đó là những cuộc khủng hoảng kinh tế kéo theo rối loạn xã hội và biến động chính trị hữu khuynh. Vài năm gần đây, khu vực này lại có xu hướng thiên tả để giảm đi ảnh hưởng của thế lực kinh tế nước ngoài nhưng xu hướng này cũng đồng thời phá vỡ sự vận động theo qui luật của kinh tế thị trường. Còn phải chờ để xem kết quả cuối cùng nhưng chắc chắn rằng cả hai xu hướng thiên tả hay hữu khuynh đều sẽ không mang đến cho khu vực này sự phát triển một cách ổn định bền vững. Ở Việt Nam ta sự không hài lòng của một bộ phận dân chúng không chỉ bởi họ không được hưởng tương xứng thành quả tăng trưởng kinh tế mà nó còn đến từ vấn đề tư tưởng. Hàng ngày người dân được nghe rất nhiều các tin tức tốt đẹp từ các phương tiện truyền thông đại chúng về những thành quả của tăng trưởng, những dự án đầu tư to tát tạo viễn cảnh hứa hẹn. Các đài truyền hình thì dành rất nhiều thời lượng cho các chương trình giải trí vui vẻ. Một bộ phận không nhỏ người dân hoàn toàn không tìm thấy mình trong những không gian đó, trong khi hàng ngày họ phải đối mặt với rất nhiều những vấn đề mà không biết tìm lời giải ở đâu; muốn tự mình giải quyết thì lại thiếu cả kiến thức lẫn công cụ tối thiểu. Chương trình tuyên truyền thì dành cho lãnh đạo nhiều hơn là cho dân chúng, thiếu hẳn một cầu nối từ các chỉ đạo vĩ mô triển khai thành những điều thiết thực gần gũi dân nhất. Đó là chưa kể đến những tác động từ tiêu cực xã hội.

Nền giáo dục và công tác tuyên truyền của ta cần hướng đến làm sao để người Việt Nam dù hoạt động ở lĩnh vực nào đều là những người hiểu biết tốt các nền văn hóa khác nhau; hiểu biết thông lệ, luật lệ và hệ thống quốc tế một cách cơ bản, nhận thức rõ những dẫn hướng chiến lược giao thoa, giao lưu của nhà nước. Khi đó chúng ta sẽ không những có được nguồn nhân lực mạnh để xây dựng một điểm cân bằng mà còn loại trừ đi những sự không hài lòng của một bộ phận dân không nhỏ vốn dễ biến thành bất mãn và dễ bị lôi kéo lợi dụng.

Kính chào trân trọng.

Trần Huỳnh Duy Thức